Κύκλωπες έκτισαν τα τείχη της Τίρυνθας και των Μυκηνών. Εξήγηση άλλη δεν υπάρχει, αφού και ο πιο μικρός από τους βράχους που τα απαρτίζουν (ως 13 τόνους καθένας) είναι αδύνατο να μετακινηθεί, ακόμα κι αν δοκιμάσουν να τον σύρουν δυο ζεμένα μουλάρια. Αυτό πίστευαν οι αρχαίοι Έλληνες, αυτό πιστεύουν και οι σύγχρονοι. Η διαφορά έγκειται στο ποιοι ακριβώς ήταν αυτοί οι Κύκλωπες. Κι ακόμα μια διαφορά ανάμεσα στο τότε και το σήμερα είναι ότι «κυκλώπεια» τείχη δεν υπάρχουν μόνο στην Τύρινθα και τις Μυκήνες, όπως πίστευαν στην κλασική εποχή. Ως τη δεκαετία, μετά το 1960, είχαν γίνει γνωστά και της Αθήνας αλλά και του Γλα Κωπαΐδας. Σήμερα, γνωρίζουμε ότι τέτοια τείχη διέθεταν όλες οι μυκηναϊκές ακροπόλεις (ακόμα και της Κράνης στην Κεφαλονιά), εκτός από εκείνη της Πύλου.

Ο μύθος είναι «σαφής»: Τα δίδυμα του Άβαντα και της Ωκάλειας, ο Ακρίσιος και ο Προίτος, άρχισαν να τσακώνονται, απ' όταν ακόμα βρίσκονταν στην κοιλιά της μάνας τους. Όταν μεγάλωσαν, ο Ακρίσιος έδιωξε τον Προίτο και πήρε τον θρόνο του Άργους. Ο Προίτος κατέφυγε στη Μικρά Ασία, στην αυλή του βασιλιά Ιοβάτη που τον καλοδέχτηκε και του έδωσε γυναίκα την κόρη του, Σθενέβοια. Με τον στρατό του πεθερού του, ο Προίτος εκστράτευσε εναντίον του αδελφού του αλλά στη διάρκεια της μάχης τα βρήκαν. Ο Προίτος πήρε την Τίρυνθα και ο Ακρίσιος το Άργος. Οι δυο τους κάλεσαν τους Κύκλωπες να στήσουν τα τείχη με τους πελώριους βράχους που και σήμερα υπάρχουν εκεί και ονομάστηκαν Κυκλώπεια και βασίλευαν καθένας στον τόπο του.

Εγγονός του Ακρίσιου, ο Περσέας έσωσε την Ανδρομέδα από το τέρας που την απειλούσε κι έσπευσε να την παντρευτεί. Μετά τον κατά λάθος φόνο του Ακρίσιου είτε στην Σέριφο είτε στη Λάρισα, ο Περσέας γύρισε στην Πελοπόννησο. Ζούσε ακόμα, βασιλιάς στην Τίρυνθα, ο Μεγαπένθης, γιος του Προίτου και της Σθενέβοιας. Ο Περσέας αντάλλαξε το Άργος με την Τίρυνθα κι έκτισε τις Μυκήνες διοικώντας από εκεί. Ανέθεσε στους Κύκλωπες, τεράστια μυθικά όντα, να χτίσουν τα τείχη γι' αυτό και ονομάστηκαν Κυκλώπεια. Η ακρόπολη των Μυκηνών κτίστηκε σε ύψωμα, περίπου 280 μέτρα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, ανάμεσα σε δυο απόκρημνους λόφους.

Ποιοι ήταν οι Κύκλωπες; Ο καθηγητής σε πανεπιστήμιο της Βιέννης, Αθανάσιος Σταγειρίτης (περίπου 1780 – περίπου 1840), στο πεντάτομο έργο του «Ωγυγία ή αρχαιολογία», διέκρινε τρεις κατηγορίες Κυκλώπων, με κοινό χαρακτηριστικό το κυκλικό μάτι (κύκλος + ωψ, που σημαίνει μάτι, βλέμμα, όψη). Στην πρώτη περιλαμβάνονται τρία παιδιά του Ουρανού (Βρόντης, Στερόπης, Άργης, που χάρισαν στον Δία τον κεραυνό, την βροντή και την αστραπή). Στη δεύτερη ανήκουν ο γιος του Ποσειδώνα, μονόφθαλμος Πολύφημος, και οι σύντροφοί του στη Σικελία, αντίπαλοι όλοι του Οδυσσέα. Στην τρίτη εντάσσονται οι «Χειρογάστορες» (οι με τα χέρια στην κοιλιά κι όχι στους ώμους), αρχιτέκτονες και

μηχανικοί. Προέρχονταν από την Θράκη και εγκαταστάθηκαν στην Αργολίδα, ζώντας σε σπηλιές, όπου δημιούργησαν λαβύρινθους, στην περιοχή της Τίρυνθας. Οι σπηλιές τους πήραν το όνομα «Κυκλώπεια» (σπήλαια). Αυτοί είναι που έκτισαν τα τείχη της Τύρινθας, του Άργους και των Μυκηνών. Ένας τους μάλιστα, ο Γεραίστης, βρέθηκε στην Αττική όπου και πέθανε. Στον τάφο του, οι Αθηναίοι θυσίασαν τις κόρες του Υάκινθου, για να γλιτώσουν από τις συμφορές που τους έστειλε ο Δίας, όταν ο Μίνωας πολιόρκησε την Αθήνα. Θυσία μάταιη. Το τίμημα ήταν η αποστολή επτά νέων και επτά νεανίδων τροφή στον Μινώταυρο, που ζούσε στον Λαβύρινθο. Τον οποίο Λαβύρινθο, κατά μια εκδοχή, έκτισαν άλλοι Κύκλωπες από την Θράκη, που πήγαν και εγκαταστάθηκαν στην Κρήτη.

Της Τίρυνθας τα κυκλώπεια τείχη τα είδε και τα θαύμασε στην εποχή του (τον Β’ μ.Χ. αιώνα) και ο Παυσανίας, ο οποίος τα συνέκρινε με τα ως τότε μεγαλύτερα έργα της ανθρωπότητας. Ο Στράβων, από τον προηγούμενο αιώνα, ανέφερε την παράδοση ότι οι Κύκλωπες ήταν ιδιαίτερα στιβαροί οικοδόμοι από την Λυκία της Μικράς Ασίας: Έκοψαν ογκώδεις βράχους από την γύρω περιοχή και τους τοποθέτησαν τον ένα πάνω στον άλλο, ταιριάζοντάς τους με ελάχιστο πελέκημα, χωρίς να χρησιμοποιήσουν λάσπη ή άλλο υλικό για να τους στερεώσουν. Ο καθηγητής Σπυρίδων Μαρινάτος πιθανολογεί ότι το όνομα Κύκλωψ (αυτός δηλαδή που έχει στρογγυλά μάτια) ίσως αναφέρεται σε φυλή ή οικογένεια της Ασίας, υπενθυμίζοντας ότι και οι Σουμέριοι είχαν μεγάλα και στρογγυλά μάτια.

Υπάρχουν όμως και άλλες παράμετροι: Τα αδέλφια, ο Προίτος και ο Ακρίσιος, ήταν παιδιά του Άβαντα, που εξελίχθηκε σε μεγάλο κατακτητή. Αυτός, ειπώθηκε, έκτισε την πόλη του Άργους αλλά και τις Αβές της Φωκίδας. Οι οποίες όμως ιδρύθηκαν από Άβαντες που κατέβηκαν εκεί από την Θράκη, όπου υπήρχε πόλη Άβα (ίσως η σημερινή Τσατάλτζα), ιδρυμένη από τον Εργίσκο. Και αυτός ήταν γιος της νύμφης Άβας και του Ποσειδώνα.

Από την Φωκίδα, οι Άβαντες μετανάστευσαν στην Εύβοια (την είπαν Αβαντίδα ή Αβαντιάδα), πέρασαν στην Ιωνία της Μ. Ασίας και μετείχαν στην εκστρατεία εναντίον της Τροίας. Ο Όμηρος τους λέει «όπισθεν κομόωντες», καθώς κούρευαν γουλί τα μαλλιά τους στην μπρος μεριά του κεφαλιού και τα άφηναν στην πίσω. Κι αυτό, επειδή πολεμούσαν σώμα με σώμα και έτσι οι αντίπαλοί τους δεν μπορούσαν να τους αρπάξουν από τα μαλλιά. Ο Ησύχιος αναφέρει ότι το όνομά τους σήμαινε «Γιγάντιοι». Και μόνο γιγάντιοι άνθρωποι μπορούσαν να κτίσουν τα Κυκλώπεια τείχη.

Εκείνοι που προσπάθησαν να χρονολογήσουν την μυθολογία, τοποθετούν την εποχή του Άβαντα και των απογόνων του στις αρχές του ΙΔ' π.Χ. αιώνα. Το τι γινόταν την εποχή εκείνη, η μυθολογία το διεκτραγωδεί. Ο Άβας ήταν γιος του Λυγκέα κι αυτός ήταν ο μοναδικός από τους πενήντα γιους του Αιγύπτου που σώθηκε από τη σφαγή, την οποία, με προτροπή του πατέρα τους, Δαναού, οργάνωσαν οι 49 από τις πενήντα Δαναΐδες. Με τη σειρά του ο Λυγκέας αφάνισε τις Δαναΐδες. Και η γυναίκα του, Ωκάλεια, ήταν κόρη του (γιου του Λυκάονα) επώνυμου και οικιστή της Μαντινείας, Μαντινέα, ο οποίος, μαζί με άλλα 48 από τα πενήντα αδέλφια του (οικιστές πόλεων οι περισσότεροι), αφανίστηκε από τον Δία. Με άλλα λόγια, αναφερόμαστε σε μια εποχή που, κατά την μυθολογία, γινόταν στην περιοχή το «έλα να δεις».

Ο Μαρινάτος διδάσκει ότι «*από του 1400 (π.Χ.), εισερχόμεθα εις την τρίτην περίοδον του Μυκηναϊκού πολιτισμού, την οποία διακρίνει μία γενική προσπάθεια κατασκευής οχυρωματικών έργων. Αι ανασκαφαί απέδειξαν ότι και εις παλαιοτέρας περιόδους υπήρχον οχυρώσεις συνοικισμών. Ο χαρακτήρ όμως και η μορφή των ΥΕ3 (Υστεροελλαδικής τρία) τειχών είναι διάφορος, διότι ασφαλώς ο διαφαινόμενος κίνδυνος είναι μεγαλύτερος* ». Στις Μυκήνες, η αρχαιολογική σκαπάνη έχει εντοπίσει τρεις βαθμίδες οικοδόμησης, από τα μέσα του ΙΔ' αιώνα μέχρι τα τέλη του ΙΓ'. Κάθε φορά, το σύστημα οχύρωσης γινόταν όλο και πιο αποτελεσματικό. Άλλωστε, από το 1300 π.Χ. κι έπειτα, οι μυκηναϊκές ακροπόλεις ξεκίνησαν να διευρύνονται όλο και περισσότερο με προφανή σκοπό να μπορούν να δέχονται μέσα από τα τείχη τους τον πληθυσμό και τα ζώα των γύρω περιοχών. Τους ίδιους καιρούς ξεκίνησε και η ανέγερση τείχους κατά μήκος του Ισθμού, που, κατά τον Μαρινάτο, σημαίνει ότι οι Πελοποννήσιοι διέβλεπαν κοινό κίνδυνο επερχόμενο από τα βόρεια. Ο ίδιος πιθανολογεί την ύπαρξη κοινής ανώτατης πελοποννησιακής διοίκησης, που σημαίνει πολιτική ενότητα, η οποία είχε την υποχρέωση και το συμφέρον να φροντίζει για την ασφάλεια της περιοχής. Ο Μαρινάτος υπενθυμίζει ότι παρόμοιο τείχος ξεκίνησαν να κτίζουν οι Πελοποννήσιοι και μερικούς αιώνες αργότερα, για να προφυλαχθούν από την εισβολή των επερχομένων Περσών.

Παρ' όλα αυτά, από τα μέσα του ΙΓ' αιώνα, μεγάλες καταστροφές έπληξαν τα περισσότερα κέντρα της Στερεάς Ελλάδας και της Πελοποννήσου και, λίγο αργότερα, της Συρίας και της Μικράς Ασίας. Πρώτο καταστράφηκε το μυκηναϊκό ανάκτορο της Θήβας, ενώ για το αντίστοιχο της Ιωλκού δεν υπάρχουν ασφαλή συμπεράσματα. Περί το 1250, εγκαταλείφθηκαν η Τίρυνθα, η Πύλος και η έξω πόλη των Μυκηνών. Κατά τον Μαρινάτο, για όλα αυτά ευθύνονται οι «Λαοί της θάλασσας».

Οπωσδήποτε, μετά το 1250 άρχισε να δύει ο μυκηναϊκός πολιτισμός, τόσο στη στεριά του Ελλαδικού χώρου όσο και στα νησιά. Οι επαφές και η επικοινωνία με τις άλλες χώρες διακόπηκε. Οι μικροί και φτωχοί συνοικισμοί εξαφανίστηκαν οριστικά. Στις Μυκήνες, μόνο σε μερικές γωνιές εξακολουθούσαν να ζουν κάποιες οικογένειες. Εγκαταλείφθηκαν επίσης

το Άργος και η Ασίνη, παρ' όλο που δεν υπάρχουν ίχνη ξένης εισβολής. Ευρήματα στην Κύπρο μαρτυρούν εκεί μυκηναϊκή παρουσία, με αποτέλεσμα ο Μαρινάτος να πιθανολογεί ως αιτία της εγκατάλειψης την για κάποιους λόγους μαζική μετανάστευση των Μυκηναίων και στη μεγαλόνησο. Οι Νόστοι (τα έπη που διεκτραγωδούν την επιστροφή των Αχαιών, μετά την κατάληψη της Τροίας και στους οποίους ανήκει και η Οδύσσεια) αναφέρουν πλήθος ηρώων του Τρωικού πολέμου που κατέληξαν στην Κύπρο. Από την Κύπρο πέρασε και ο Μενέλαος, περιπλανώμενος στον δρόμο για την επιστροφή του στη Σπάρτη. Κι ο σύμμαχος των Αθηναίων στον Πελοποννησιακό πόλεμο, Ευαγόρας της κυπριακής Σαλαμίνας, καταγόταν από τον Τεύκρο, οικιστή της πόλης, αδελφό του Αίαντα και γιο του Τελαμώνα. Κατοπινότερα φιλολογικά μνημεία μιλούν και για μετανάστευση στη Μικρά Ασία, ενώ, τον ίδιο καιρό, οι Μινωίτες κάτοικοι της Κρήτης αποσύρονταν σε ψηλά και απρόσιτα σημεία. Είναι η εποχή που οι «επαρχιώτες» Δωριείς έρχονται από τα βόρεια της άλλοτε μυκηναϊκής επικράτειας, διεισδύουν σε μικρές ομάδες και εγκαθίστανται στους έρημους τόπους, προετοιμάζοντας την περίοδο που αποκαλούμε γεωμετρική. Οι χώροι που προστατεύονταν από τα Κυκλώπεια τείχη ερήμωσαν. Ξεχάστηκαν με τα χρόνια. Μόνο τα τείχη της Τίρυνθας έμειναν να γοητεύουν τους περιηγητές.

Κάποιοι επιστήμονες βλέπουν εξελικτική την πορεία των οχυρώσεων στην προϊστορική εποχή. Κάποιοι άλλοι θεωρούν ότι οι φορείς του μυκηναϊκού πολιτισμού είναι αυτοί που πρώτοι οχύρωσαν τις ακροπόλεις τους στον Ελλαδικό χώρο. Όπως και να έχει το ζήτημα, μετά την πρώτη του καταστροφή, στα 4300 π.Χ., ο πολιτισμός του Σέσκλου (έξω από τον σημερινό Βόλο) ξανάνθισε γύρω στα 3.500 με 3.000 π.Χ. Ακολούθησε εκείνος στο γειτονικό Διμήνι. Όπως συνέβη και με το Σέσκλο, μερικοί ειδικοί είδαν στο Διμήνι «τείχη», ενώ άλλοι αναγνώρισαν «μεταβατικό στάδιο» προς τον μινωικό λαβύρινθο. Και οι μεν και οι δε, μιλούν για έξι περιβόλους, ενώ ο Σπύρος Μαρινάτος τους περιόρισε σε τρεις διπλούς. Έχει σημασία το γιατί.

Η Τροία, η Πολιόχνη της Λήμνου και η Θερμή της Λέσβου πρωτοκτίστηκαν την ίδια εποχή, εκεί γύρω στις αρχές της τρίτης π.Χ. χιλιετηρίδας, περίπου πέντε χιλιάδες χρόνια πριν από την εποχή μας. Πρώτα χτίστηκε η Πολιόχνη, έπειτα, στα 2.800 π.Χ., η Τροία κι αμέσως μετά η Θερμή. Για 700 χρόνια, η μοίρα τους ήταν κοινή αλλά η πολιτεία της Λήμνου ήταν η πιο λαμπρή.

Η πρώτη Τροία κτίστηκε έζησε 400 χρόνια. Ήταν πραγματική πόλη από την αρχή: Με τείχη που είχαν κλίση προς τα μέσα και με σπίτια που θυμίζουν τον τύπο του μεγάρου. Στα 2.400 π.Χ., η πόλη καταστράφηκε. Αγνοούμε το γιατί. Υποθέτουμε από τρομακτικό σεισμό καθώς,

τότε, ισοπεδώθηκαν τα πάντα από τη Μικρά Ασία ως τη Μεσοποταμία και τη Συρία.

Η δεύτερη πόλη χτίστηκε στα 2.400 π.Χ. πάνω στα ερείπια της πρώτης. Ήταν η πλουσιότερη και μεγαλύτερη της περιοχής. Τα τείχη ήταν όμοια με της πρώτης, πιο ανθεκτικά, στερεωμένα με ξυλοδεσιές.

Η Θερμή, στη Λέσβο, έχει να επιδείξει πέντε πόλεις, τη μια πάνω στην άλλη. Τείχη έχει από την τρίτη κι έπειτα. Μοιάζουν με πολλαπλούς περιβόλους, με τον πιο ισχυρό στη μέσα πλευρά και τον πιο λεπτό στην εξωτερική περίμετρο. Η πέμπτη πόλη χτίστηκε και καταστράφηκε, ενώ διαρκούσε η δεύτερη Τροία (ανάμεσα 2400 και 2100 π.Χ.). Είχε σπίτια στον τύπο του μεγάρου, ενώ το τείχος της μοιάζει με τους περιβόλους στο Σέσκλο και στο Διμήνι.

Στην ανατολική ακτή της Λήμνου, άνθισε ο πολιτισμός της Πολιόχνης. Τρεις πόλεις, η μια πάνω στην άλλη, με τις δυο πρώτες σύγχρονες των αντιστοίχων της Τροίας. Η πρώτη κτίστηκε πριν ακόμα κατοικηθεί η Τροία κι ήταν μεγαλύτερη από εκείνη. Τείχη ενισχυμένα με προμαχώνες και ύψους πέντε μέτρων περιβάλλουν την πόλη και συνεχώς επεκτείνονταν, καθώς η δόμηση απλωνόταν όλο και περισσότερο. Δυο μεγάλοι πύργοι πλαισιώνουν την κεντρική πύλη κι ένας φαρδύς και πλακόστρωτος δρόμος μήκους τριάντα μέτρων οδηγεί στα ενδότερα. Καταστράφηκε ενώ ήδη είχε κτιστεί η δεύτερη Τροία και ξανακτίστηκε. Η δεύτερη πόλη ήταν διπλάσια σε έκταση από τη μικρασιατική γειτόνισσά της, με τείχη πέντε μέτρα ύψος, ενισχυμένα με προμαχώνες. Δυο πύργοι φρουρούσαν την πύλη της που οδηγούσε στον κεντρικό πλατύ και λιθόστρωτο δρόμο.

Η έκτη Τροία χτίστηκε στη Μεσοελλαδική περίοδο, εκεί γύρω στα 1700 με 1600 π.Χ. κι έμελλε να γίνει η πιο λαμπρή και σπουδαία, 400 χρόνια πριν από τον πόλεμο που περιγράφει η Ιλιάδα. Μεγαλοπρεπής, με πέτρινο τείχος, πύλες και πύργους χτισμένους κατά τμήματα ενωμένα μεταξύ τους με οδοντωτές προεξοχές. Το σύστημα αυτό είναι γνωστό από τη Βαβυλώνα, όπου οι συχνές καθιζήσεις του εδάφους το επέβαλλαν. Παρόμοιο, όμως, χτίσιμο ακολουθήθηκε και στα συμπαγή εδάφη Φαιστού, Τίρυνθας και Γλα. Την πιο πιθανή εξήγηση δίνει η παράδοση που θέλει τα τείχη αυτά να κτίστηκαν από Κύκλωπες, που μετακλήθηκαν από τη Λυκία της νοτιοδυτικής Μ. Ασίας.

Τα μεγαλόπρεπα Κυκλώπεια τείχη, που καμιά σχέση δεν έχουν με τους προηγούμενους αμφιλεγόμενους περίβολους, σηματοδοτούν τη μεγάλη ανατροπή. Ανατροπή, που παρουσιάζεται και στην Τροία του ίδιου καιρού. Ως τότε, ακόμα και στις ανοχύρωτες

παραλιακές εγκαταστάσεις των Κυκλάδων, οι διπλοί περίβολοι, όπου υπάρχουν, θυμίζουν το Σέσκλο και το Διμήνι. Στη Συρία και στην Τροία των αρκετά παλαιότερων εποχών, για να βρεθεί κάποιος στο ύψος της κορφής των περιβόλων, έπρεπε να περπατά στις ταράτσες των κολλητά σ' αυτούς χτισμένων σπιτιών. Στην Τίρυνθα και στις Μυκήνες, ο στρατιωτικός σκοπός, που εξυπηρετείται από τα τείχη, τονίζεται με τις ειδικές σήραγγες, που είχαν κατασκευαστεί για να διευκολύνεται η ασφαλής μετακίνηση των φρουρών. Σ' αυτή την ανατρεπτική διαφορά στηρίζονται κυρίως εκείνοι που επιμένουν πως, πριν από τους φορείς του μυκηναϊκού πολιτισμού, δεν υπήρχαν τείχη στον Ελλαδικό χώρο. Οι ακροπόλεις δεν ήταν τόποι κατοικίας των τοπαρχών αλλά τόποι λατρείας των θεϊκών δυνάμεων. Κι οι περίβολοι ακολουθούν την εξελικτική πορεία Σέσκλο - Διμήνι - Λαβύρινθος - ελληνικός ναός.

(Ελεύθερος Τύπος, 10 - 19.10.2013) (τελευταία επεξεργασία, 19.10.2013)